

PRVNÍ ŽELEZOBETONOVÉ BUDOVY V ČESKÝCH ZEMÍCH

FIRST REINFORCED CONCRETE BUILDINGS IN THE CZECH REPUBLIC

Lukáš Beran

Vídeňská stavební společnost Ed. Ast & Co. vyvíjela od roku 1900 vlastní konstrukci železobetonových šedových sálů. Jejím nejstarším příkladem, který je zároveň možné považovat za nejstarší železobetonový skelet na našem území, se dochoval v Ostravě, další podobné realizace z let 1902 až 1905 nalézáme na severu Čech a také Moravy. První domácí továrnu, provedenou výhradně ze železobetonu, však v Brně-Židenicích roku 1903 postavila firma B. Fischmann & Co. podle projektu svého inženýra Alfreda Bergera. ■ *The Vienna-based construction company Ed. Ast & Co. was developing their own halls structures with saw tooth roof from reinforced concrete. The oldest structure, considered also the oldest reinforced concrete frame in the Czech Republic, has remained in Ostrava; similar structures from 1902 to 1905 are to be seen in the north of Bohemia and Moravia. The first inland manufacture building built solely from reinforced concrete was constructed in Brno-Židenice in 1903 by B. Fischmann & Co., according to the project of their construction engineer Alfred Berger.*

Když 8. března 1904 inženýr a stavitel Eduard Ast (1868 až 1945) před pracovní skupinou Spolku rakouských inženýrů a architektů představil „*železobetonové konstrukce, jež se v nových formách staví do služby architektům*“ [1], uvedl svoji přednášku příklady z oblasti lehkých přízemních staveb, kde již bylo užití železobetonu prakticky vyzkoušeno, byť se dosud považovalo za nevhodné. (První pilovou střechu ze železobetonu provedla roku 1894 Dumesnilova stavební společnost pro akciovou cukerní a alkoholovou rafinerii v Saint-Ouen podle projektu technické kanceláře firmy Hennebique (Boulevard Victor Hugo 160).)

Šedové sály coby univerzální průmyslový stavební typ se v našich zemích

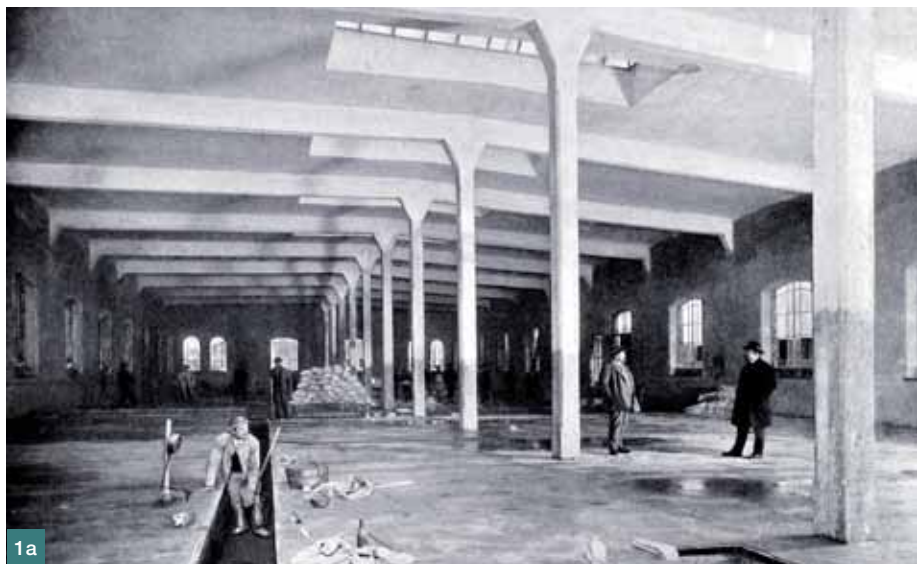
rozšířily v 70. letech 19. století [3] zejména při stavbě tkalcoven. Statické a především dynamické namáhání konstrukcí, které způsobuje souběžná práce mechanických stavů, vedlo – při dostupnosti pozemků – k stavbě přízemních budov. Dalším důvodem byla i narůstající šíře vyráběných látek, a tudíž požadavky na větší rozpory konstrukce.

V závěru století se, především ve středoevropských klimatických poměrech, prosadilo řešení, které si dal roku 1885 patentovat švýcarský inženýr Carl Arnold Séquin-Bronner (1845 až 1899) – téměř ploché dřevocementové střechy s dvojité zasklenými sedlovými světlíky, nesené dutými litinovými sloupy, které sloužily zároveň k jejich odvodnění. Dokázaly prostor pracovního sálu dobře osvětlovat bez ohledu na orientaci stavby nebo třeba výšku sněhové pokrývky, dostatečně jej izolovaly a zároveň byly, především díky menšímu obestavenému prostoru, levnější než starší pilové střechy. [4]

Astově společnosti se však podařilo navrhnout vlastní řešení, které vycházelo z tvaru zmiňovaných Séquinových střech a vylepšené Hennebiquovy konstrukce, k jejímuž provádění byla od roku 1898 coby jeho „*consessionaire*“ oprávněna. [5] První stavba, na níž si toto řešení v roce 1900 vyzkoušela, třílodní šedová přístavba barevny Hermanna Silbersteina na vídeňském dunajském ostrově Kaisermühlen (Schiffmühlensstraße 95), se do dnešních dnů nedochovala – stejně jako další zde zmíněné stavby ji dokumentují především reklamní tisky s fotografiemi, které Astova firma vydávala. [6]

DÍLENSKÉ BUDOVY ŽELEZNIČNÍCH SPOLEČNOSTÍ

Nejstarším dochovaným příkladem šedové konstrukce firmy Ast je budova pily postavená v Ostravě roku 1901 pro Společnost severní dráhy císaře Ferdinanda (Ostrava-Přívoz, parc. č. 276, ulice Na Mlýnici). Na půdoryse

1a

1b

Obr. 1 Budova pily Společnosti severní dráhy císaře Ferdinanda v Ostravě-Přívoze: a) interiér, 1901 (zdroj: [6], digitalizováno knihovnou Technické univerzity ve Štýrském Hradci, dostupné na <https://diglib.tugraz.at>), b) pohled od jihu, 2012 (foto: Mojmír Leštinský) ■ Fig. 1 Sawmill building of the Společnost severní dráhy císaře Ferdinanda in Ostrava-Přívoz: a) interior, 1901 (source: [6], digitalized by the Technical University library in Graz, available at <https://diglib.tugraz.at>), b) view from the south, 2012 (photo: Mojmír Leštinský)

20 × 56 m ji kryje sedlová železobetonová střecha mírného sklonu, nesená jednou řadou sloupů výšky 6 m a prolomená ve výplních devíti 6m sedlovými světlíky (obr. 1a). Obvodové stěny jsou tradičně zděné, podobně jako tomu v té době bylo u budov etážových. Fasády z pohledových cihel, pojednané ve velkorysém novorenesančním stylu (obr. 1b), který stavbám Severní dráhy již v předchozím desetiletí vtisknul její inspektor a odborný referent, architekt Hartwig Fischel (1861 až 1940) [7], však dnes kryje vrstva zateplení a zaniklo také původní zasklení světlíků. Budovu při kolejišti dnešního ostravského hlavního nádraží, která dosud slouží svému původnímu účelu, můžeme zároveň považovat za nejstarší stavbu se železobetonovou konstrukcí v českých zemích. (Zmíněna je již v [8] a objevila se i v sérii betonářských příruček, vydávaných Friedrichem Empergerem, poprvé v roce 1909 [9].)

Menší, snad patrová budova provedená Astovou firmou téhož roku v Jihlavě pro škrobárnu Dagoberta Löwenthala (1856 až 1938) se nedochovala [10] a o žádných jiných zatím nejsou zprávy.

Jen o rok mladší, z roku 1902, je dvojice budov, které si postavila společnost Ústecko-teplické dráhy v České Lípě mezi ulicemi Svárovskou a Lukostřeleckou. Menší východní hala (24 × 42 m, 3 × 6 polí konstrukce, čp. 783) sloužila opravám lokomotiv (obr. 2a), větší hala západní (40 × 42 m, 5 × 6 polí konstrukce, parc. č. 4664) opravám vagónů (obr. 2b). Tvoří je vždy šest průjezdných lodí pod plochou střechou nesenou rastroem železobetonových trámů, nad nimiž procházejí otvory již mnohem větších,

příčně postavených sedlových světlíků. Ani zde zevnějšek stavby progresivní konstrukci nijak neprozrazuje, je pojata v jednoduchých historizujících tvarech s cihlovými zubořezovými římsami. Obě haly se dochovaly ve stavebně téměř nezměněné podobě, západní sál do nedávné doby sloužil autobazaru, ve východním je dodnes v provozu lakovna.

HALY PRO TEXTILNÍ PRŮMYSL

Astově firmě se podařilo se svými železobetonovými šedovými sály proniknout současně do oblasti, pro niž původně vznikly, tedy do textilního průmyslu. Svou roli nositele technických a stavebních inovací potvrdila firma Johann Liebieg & spol., která ostatně v roce 1849 postavila snad vůbec první šedový sál v Rakousku-Uhersku. U firmy Ast zadala v roce 1902 zastřešení 7000 m², sály v komplexu budov podél Jablonecké ulice však zanikly spolu s celou továrnou v letech 2004 až 2005.

V souvislosti s touto realizací založila firma Ast v Liberci dceřinou společnost, vedenou inženýrem Adolfem Stronem (1873 až 1933) [11], a v témže roce navrhla a provedla také první etapu šedového sálu v nedaleké Dolní Chrastavě, který se do dnešních dnů dochoval a nadále slouží výrobě, byť nábytkářské. Tkalcovnu, rozšířenou ještě v roce 1904, dnes tvoří 8 × 7 polí skeletu s rozpory 6,9 × 10,8 m, což spolu s krajními příčnými poli o rozpory polovičním představuje plochu přesahující 4600 m², na níž pracovalo 240 stavů. [12] Obvodové stěny jsou opět ještě zděné, ale železobetonové překlady již dávají oknům prostý obdélný tvar, adekvátnější vnitřní konstrukci (uli-

ce U Nisy, čp. 117). Jejimi stavebníky byli bratři Oskar (1844 až 1827) a Ottomar (1853 až 1918) Klingerové, majitelé textilní firmy Ignaz Klinger z Nového města pod Smrkem, kde pro ně firma Ast v roce 1904 rovněž rozšířila stávající tovární areál menším, dvoulodním šedovým sálem (parc. č. 897/19, Tovární ulice).

Je třeba zdůraznit, že tyto severočeské stavby byly postaveny současně s prvními plochostropými šedovými sály, projektovanými přímo Hennebiquovou ústřední technickou kanceláří – nejstarší je patrně budova tkalcovny sukna na 4200 m², postavená v roce 1902 v Romorantin pro bratry Normantovy firmou Josepha Coutanta (dept. Loir-et-Cher, avenue Saint-Exupéry). Budova je od roku 2002 památkově chráněna a v roce 2016 prošla konverzí na kulturní centrum. [13]

V roce 1903 postavila Astova firma šedový sál barevny pro soukenickou továrnu bratří Preisslerů v Jablonci nad Nisou (Liberecká ulice, čp. 85 a 4800), nedochované skladiště spěšnin při nádraží v Teplicích a menší přístavbu k textilní továrně Fridricha Pollaka v Ústí nad Orlicí – Hylvátech (čp. 115).

Z větších a dobře dochovaných staveb z roku 1904 je třeba jmenovat dvě severomoravské realizace, za nimiž nejspíše stojí opavská filiálka společnosti Ast. Tkalcovnu firmy Franz Riedl jun. o 1000 m² pro dvaapadesát stavů dal postavit Wilhelm Thanel mladší v moravském Šternberku, zachovala si náročně řešené historizující fasády v pohledových cihlách dvou barev a dnes v ní sídlí stavební firma (Potoční ulice, čp. 200). Až do roku 2004 sloužila původnímu účelu budova

2a

2b

Obr. 2 Dílenské budovy Ústecko-teplické dráhy v České Lípě, 1902: a) opravná lokomotiv, b) opravná vagónů (zdroj: [6], knihovna VCPD FA ČVUT v Praze) ■

Fig. 2 Workshop buildings of the Ústecko-teplická dráha in Česká Lípa, 1902: a) engine repair shop, b) car repair shop (source: [6], VCPD FA ČVUT library in Prague)

3a

3b

Obr. 3 Tkalcovna lněného damašku Norbert Langer & synové v Libině: a) interiér, 1904 (zdroj: [6]), b) pohled od severozápadu, 2013 (foto: autor) ■ Fig. 3 Weaving mill of linen damask Norbert Langer & synové in Libina: a) interior, 1904 (source: [6]), b) view from the northwest, 2013 (photo: author)

vek, produkovaných v tkalcovnách firmy v Dolním Haynchově a Rochlicích. Dostala také patřičně dekorativní fasády, které důvtipně navrhl Gustav Sachers ml. (1862–?), absolvent vídeňské akademie u Friedricha von Schmidta a zároveň dědic známé liberecké stavební firmy, jež zděné konstrukce stavby prováděla. [14] Do odborné literatury však ve své době pronikla především díky svému provoznímu a konstrukčnímu řešení (obr. 4a). [15] Celkem 7 000 m² výrobní plochy zde tvoří dvanáct 36m hal na rozpon 12 m, seřazených po šesti na obou stranách hlavní příčné komunikace. Většina z nich má světlost 4,2 m a je kryta plochou střechou s příčnými trámy a sedlovými světlíky na podélných žebrech. Ve čtyřech severních halách jsou nad horkými a mokrymi provozy vzepjaty Monierovy betonové klenby o výšce 2,5 m a tloušťce 100 až 170 mm, armované dvěma vrstvami drátěného pletiva

o 2 000 m² pro velké žakárové stavy na tkaní lněného damašku v Libině u Šumperku (čp. 216), kterou vystavěl Adolf Richard Langer (1869 až 1934) (obr. 3). Nové využití našel také zvnějšku již upravený šed tkalcovny stuh Johann Friedrich Wurst v Bruntálu (Vrchlického ulice, parc. č. 3097/5).

Mezi továrnami, navrženými a prove-

denými Astovou společností v roce 1905, vyniká budova firmy Feigl & Widrich v Chrastavě (Andělohorská ulice, čp. 419), kterou dali na meliorované nivě Lužické Nisy postavit bratři Julius (1860 až 1933) a Otto (1872 až 1938) Feiglové z Liberce s vídeňským společníkem Wolfem Widrichem. Sloužila k barvení a potiskování dámských šato-

Obr. 4 Barevna a úpravná Feigl & Widrich v Chrastavě, 1905: a) pohled na stavbu, b) interiér zaklenutého sálu (zdroj: [6])

■ Fig. 4 Dye-house and finishing room Feigl & Widrich in Chrastava, 1905: a) view, b) interior of the vaulted hall (source: [6])

4a

4b

a dole sepnuté 10mm příčnými táhly. Tento tvar střechy zamezoval odkapávání kondenzovaných výparů na hotové výrobky a navíc napomáhal činnosti tlakové ventilace, která prostory odmlžovala vhnáním horkého a suchého vzduchu (obr. 4b).

Využití železobetonových kleneb pro zastřešení však již tehdy nebylo novinkou. Právo na provádění staveb podle Monierových patentů v Rakousku získal v roce 1880 Rudolf Schuster, jenž od roku 1887 podnikal společně s frankfurtským inženýrem Gustavem Adolfem Wayssem (1851 až 1917) [16], držitelem Monierových patentů pro Německo, a položil tak základy rakousko-německé stavební společnosti Wayss & Freytag, která z počátku stavěla především různé nádrže a stropní konstrukce [17] a po roce 1887 také mosty. [18]

Konkurenční firma Pittel & Brausewetter, kterou v roce 1870 založili Adolph Pittel (1838 až 1900) a Viktor Brausewetter (1845 až 1926), spolupracovala od roku 1888 s inženýrem

Josefem Melanem (1853 až 1941) [19], jehož původní konstrukci železobetonových kleneb s tuhou výztuží, nescoucí při stavbě bednění, v letech 1890 až 1892 patentovala nejen pro stavbu mostů a stropy klenuté do traverz, ale také k zastřešení halových prostor. [20]

Patrně nejstarším příkladem takové konstrukce v českých zemích je táhly sepnutá klenba na rozpon 16 m a o vzepětí 2,5 m, kterou dal postavit Theodor Kern (1858 až 1919), dědic soukenické továrny v Jihlavě – Starých Horách, nad obvodovým zdívem přízemí budovy tkalcovny, jež vyhořela v lednu 1899 (parc. č. 163/3 vlevo od jižního vjezdu, Strojírenská ulice). [21]

TOVÁRNA B. FISCHMANN & SPOL. V BRNĚ-ŽIDENICÍCH

Systém koncesí a patentů, které už na počátku usměrňoval vývoj železobetonového stavitelství, je patrně příčinou toho, že se jedna z nejzajímavějších budov tohoto období, kombinující všechny tehdy aktuální druhy konstrukcí, patrně vůbec neobjevila

v odborné literatuře, a byla proto zapomenuta, dosud však – bez zřetelných poruch – stojí. [22] Jde o továrnu na armoované cementové roury a dlaždice, kterou si roku 1903 postavila společnost B. Fischmann & spol. [23] v Brně-Židenicích (parc. č. 1113/9, Šámalova ulice) podle projektu svého technického ředitele a později spolumajitele, stavebního inženýra Alfreda Bergera (1860 až 1937). [24]

Budova na půdoryse cca 45 × 53 m je tvořena železobetonovým skeletem, jehož hranolové sloupy o průřezu 300 × 300 nebo 400 × 400 mm jsou podobně jako sloupy Hennebiquovy vyztuženy vždy čtyřmi 30mm tyčemi v rozích a po 200 mm příčně spojenými slabšími dráty. V bočních dvouraktových křídlech skelet vytváří pilovité šedové střechy a ve střední části rovněž dvouraktového středního křídla pak strop s podélným průvlakem a třemi trámy v každém ze čtyř polí. Horní podlaží o volné ploše 16 × 20 m, v němž byly umístěny vodní nádrže, kryje podélná Monierova klenba o vzepětí 6,5 m,

Zdroje:

- [1] AST, E. Der Eisenbeton im Hochbau. *Beton u. Eisen*. 1904, roč. 3, č. 4, s. 132–137.
- [2] Institut français d'architecture, Centre d'archives d'architecture du XXe siècle. Fonds Bétons armés Hennebique. Subdiv. 18 : Ile-de-France – Avant 1910. Objet BAH-11-1894-43929. Raffinerie parisienne, Saint-Ouen (Seine-Saint-Denis). *ArchiWebture* [online]. Dostupné z: <http://archiwebture.citechailot.fr>
- [3] KOCH, J. Einiges über Sheds. *Zeitschrift des Österreichischen Ingenieur- und Architektenvereines*. 1871, roč. 23, č. 13, s. 265–267.
- [4] UTZ, L. Moderne Fabrikanlagen mit besondere Berücksichtigung der Textilindustrie. *Wiener Bauindustrie Zeitung*. 1896, roč. 13, č. 46, s. 571–572; č. 47, s. 583–585; č. 48, s. 595–597; č. 49, s. 611–612; č. 50, s. 621–622, zde s. 595–596.
- [5] Srov. DELHUMEAU, G. Hennebique and building in reinforced concrete around 1900. In: NEWBY, F., ed. *Early reinforced concrete*. Aldershot: Ashgate, 2001, s. 135–154. ISBN 0-86078-760-5.
- [6] *Ed. Ast & Co., Ingenieure*. Wien: Ed. Ast & Co., 1902; ~. *Ed. Ast & Co., Ingenieure*. Wien: Ed. Ast & Co., 1906.
- [7] SCHEIDL, I. Heslo Hartwig Fischel. In: *Architektenlexikon Wien 1770–1945* [online]. 2006. Dostupné z: <http://www.architektenlexikon.at/de/136.htm>
- [8] BENEŠOVÁ, M., ŠTURSA, J. Pozemní stavitelství. In: JÍLEK, F. *Studie o technice v českých zemích 1800–1918*. Sv. IV. Praha: Národní technické muzeum, 1986, s. 418–460, zde s. 450.
- [9] BOERNER, F. Fabrikgebäude und Lagerhäuser. In: EMPERGER, F., ed. *Handbuch für Eisenbetonbau*. Sv. 4, díl 2. Berlin: Wilhelm Ernst & Sohn, 1909, s. 186–362, zde s. 210.
- [10] OTT, O. Beton a železo ve stavitelství od Monier-a k Hennebique-ovi. *Technický obzor*. 1903, roč. 11, č. 2, s. 9–12; č. 4, s. 29–32; č. 10, s. 85–88, zde s. 31.
- [11] Aus dem Leben geschieden. *Reichenberger Zeitung*. 26. 10. 1933, roč. 74, č. 251, s. 4.
- [12] GRÖGER, H. Moderne Fabrikbauten in armierten Beton. *Zeitschrift des Österreichischen Ingenieur- und Architektenvereines* 1909, roč. 56, č. 37, s. 589–594 a č. 38, s. 605–609 a obr. IV, zde s. 607 a obr. 17.
- [13] Institut français d'architecture, Centre d'archives d'architecture du XXe siècle. Fonds Bétons armés Hennebique. Subdiv. 11, objet BAH-07-1900-09742: Filature, manufacture de draps, Normant Frères, Romorantin-Lanthenay (Loir-et-Cher). *ArchiWebture* [online]. Dostupné z: <http://archiwebture.citechailot.fr>
- [14] Prámiirung. *Bohemia*. 20. 6. 1885, roč. 58, č. 197, s. 7; G.-S. L. Deutschböhmsche Ausstellung Reichenberg 1906. *Reichenberger Zeitung*. 30. 9. 1906, roč. 46, č. 232, s. 2.
- [15] GRÖGER, viz pozn. 12, s. 608–609; SALIGER, R. Dachbauten. In: EMPERGER, F., ed. *Handbuch für Eisenbetonbau*. Sv. 4, díl 2. Berlin: Wilhelm Ernst & Sohn, 1909, s. 325–588, s. 457 a obr. 260–263.
- [16] SALIGER, R. Gustav Adolf Ways. Ein Bahnbrecher des Stahlbetons. *Blätter für Technikgeschichte*. Sv. 10. Wien: Springer, 1948, s. 63–76.
- [17] SCHUSTER, R., WENZEL, W. *Bauten und Constructionen aus Cement und Eisen nach dem patentirten System J. Monier*. Wien: A. Keiss, 1887, zejm. s. 6.
- [18] *Wayss & Freytag, Neustadt a. d. Haardt und München: Bauten in Stampfbeton, Monierbeton und Moniermauerung*. Berlin, 1895.
- [19] RELLA, A. Josef Melan. *Beton u. Eisen*. 1904, roč. 3, č. 1, s. 6–7; NOWAK, A. Josef Melan. In: NOWAK, A., ed. *Joseph Melan zum siebzigsten Geburtstage, gewidmet von seinen dankbaren Schülern*, Leipzig – Wien: Franz Deuticke, 1923, s. I–XIV.
- [20] *Beton-Eisen-Brücken nach Bauweise „Melan“*. Prag: A. Haase, 1904, s. 26; KLUGE, K., MACHACZEK, F. Melan als Lehrer der Praxis. *Ibidem*, s. 151–190, zde s. 174.
- [21] Zwei Riesenbrände. *Das interessante Blatt*. 1899, roč. 18, č. 7, s. 6–7.
- [22] Ze Spolku českých inženýrů v markrabství Moravském. *Moravská Orlice*. 8. 5. 1904, roč. 42, č. 106, příloha s. 3.
- [23] Exkursion der Section absolvierter Techniker des Mährischen Gewerbevereines. *Brünner Zeitung*. 21. 6. 1902, č. 141, příloha *Brünner Morgenpost*, s. 2–3; Firma-Protokolierungen. *Brünner Zeitung*. 1911, č. 276, příloha *Amstbaltt*, s. 2.
- [24] Alfred Berger [smuteční oznámení]. *Lidové noviny*. 21. 1. 1937, roč. 45, č. 36 ranní, s. 12.

5b

5c

5a

5d

Obr. 5 Továrna na cementové zboží B. Fischmann & spol. v Brně-Židenicích: a) inzerce (zdroj: *Prager Presse – Bilderbeilage*, roč. 7, č. 50 (4. 12. 1927), s. 32), b) pohled od severozápadu, c) interiér šedového sálu, d) pohled na rub klenby (foto: autor, 2017) ■ Fig. 5 Cement ware manufacture B. Fischmann & spol. in Brno-Židenice: a) advert (source: *Prager Presse – Bilderbeilage*, Vol. 7, No. 50 (4. 12. 1927), p. 32), b) view from the northwest, c) interior of the hall with saw tooth roof, d) view to the underside of the vault (photo: author, 2017)

ve vrcholu silná 120 mm. Je armována sítí 12mm drátů v rastru 100 × 150 mm a v patkách usazena do dvojice válcovaných U-profilů, sešroubovaných příčnými táhly, procházejícími trámy stropu. Záhy po dokončení byla smělá klenba dodatečně vytužena trojicí příčných žeb, která ji měla ochránit před účinky větru. Zdi a příčky stavby tvoří v Monierově systému beton na ocelovém 8mm pletivu, po obvodu je budova zevnitř izolována sádrovými deskami na vzduchovou mezeru.

Z velké části se dochovaly původní cementové omítky, zasklení světlíků s asfaltovou izolací a místy i dekorativní prvky, jako dřevěná ostění vikýřů nebo železné tyče, uchycené pomocí mohutných matek skrze vrchol klenby, které původně nesly nápis s názvem firmy. Areál, obehnaný plotem z betonových prefabrikátů místní výroby, sloužil

od 2. světové války elektrotechnické výrobě a dnes je po částech pronajímán, v přízemí střední části zmiňované budovy je zařízen taneční sál. (obr. 5)

ZÁVĚREM

Průkopnické realizace železobetonových šedových sálů i etážových budov (viz „První plody nové doby“ ve starém mocnářství, *Beton TKS 6/2016*) můžeme firmě Eduarda Asta připsat díky vědeckým pracím jejich inženýrů, ale především díky její vlastní obsáhlé publikační činnosti, v čemž mimochodem rovněž následovala firmu Hennebiqueovu, vydávající fotograficky bohatě vypravený propagační časopis *Le beton armé*. Existence staveb jako popsaná brněnská továrna firmy Fischmann však může svědčit o tom, že konstrukční inovace dokázaly velmi rychle uplatňovat i menší stavební společnosti, zejména

tehdy, byly-li současně také stavebníky. Podobným příkladem by mohl být dobře dochovaný areál továrny stavebních výrobků (1896) a cementárny (1906 až 1907) firmy Hruža & Rosenberg v Olomouci-Hodolanech (parc. č. 321, Hybešova ulice), který bohužel dosud čeká na podrobnější průzkum.

Článek byl připraven v rámci projektu Industriální architektura. Památka průmyslového dědictví jako technicko-architektonické dílo a jako identita místa (DG16P02H001) v programu aplikovaného výzkumu a vývoje Ministerstva kultury České republiky NAKI II.

Mgr. Lukáš Beran, Ph.D.
Fakulta architektury ČVUT v Praze
Výzkumné centrum
průmyslového dědictví
e-mail: lukas.beran@vcpd.cvut.cz

